

Pevsko in glasbeno društvo v Gorici je priredilo dne 2. aprila v novem „Trgovskem domu“ v Gorici svoj VI. koncert. Povzeti hočemo temu koncertu le eno samo točko, proizvajanje velike skladbe „Prolog“, ki jo je zložil za ta koncert društveni pevovodja Josip Michel. Skladba je umetniški odlično delo mladega umetnika, ki je Dvořákov učenec. Resno in slavnostno doni pričetek simfoniške skladbe v a-molu, iz pianissima se razvija v fortissimo celega orkestra, izza katerega se oglašajo po pozavnah in trompetah motiv mogočnega in železnega ritma, ki dominuje, dokler ne preide skladba v klasiški oblikovani in dvořákovski instrumentovani tričetrtinski „vivace“. V tem „vivace“ se je zahotelo skladatelju, dati duška kipeči radosti, ki jo vzbuja narodu zavest, da je dosegel dom, v katerem naj goji svoje izobraževanje. Zopet se pomirijo tempi in pristno slovanski občuteni „andante“ uvaja moški zbor „Postavljen si, slovenski dom!“ V lahнем toku sledi ženski zbor „Od-rane zore do večera“, združita se pa potem oba zbora k močnemu klicu „iz zemlje je vzraslo“, ki vodi do imponujočega zaključka mogočne skladbe. Skladba je povsem modernega duha, prelestna po svoji melodičnosti, polnozveneča v svojih smelih harmonijah in presenetljivo lepih modulacijah, ki se bleste valovito v orkestru. V zborovem delu pa se javi skladateljev razum za pravilnost deklamacije, ki se druži z invencijo melodičnega talenta in z dobro voljo, hoteti zapisati le to, kar je v okviru tehnične zmožnosti pevskih zborov, ob katerih lastnostih skladbe je potem zboru možno, podati, kakor na tem koncertu, harmoniški vzorno intonovano proizvajanje. —a.

Rudniško gledišče v Idriji. Prevažna je doba Marije Terezije za Idrijo. Ta slavna vladarica je temeljito preosnovala upravo idrijskega rudnika, da bi bolje uspeval; imamo pa izza njenega časa tudi več ustanov, katerih namen je bil, služiti udobnosti, prosveti, omiki, prometu, pa tudi zabavi idrijskih rudarjev, uradnikov in meščanov. Leta 1747. je ustanovila Marija Terezija v Idriji višji rudniški urad, pet let pozneje je povzdignila tedanjo idrijsko kaplanijo v samostojno župnijo; v letih 1760.—1765. so dogradili novo cesto na Vrhniko; leta 1778. je dovolila, da se preuredi idrijska trivijalna šola v glavno šolo s tremi razredi, leto pozneje je dobila Idrija za svoj okraj kriminalno sodstvo. V dobo njenega vladanja spada tudi ustanovitev rudniškega gledišča v Idriji. Zgodovinarji Idrije omenjajo, da je Marija Terezija ustanovila rudniško gledišče; nihče pa ne navaja leta, v katerem bi se bilo to zgodilo. Prav vsled te negotovosti sem preiskal v rudniškem arhivu množico listin, v katerih sem mislil najti zaželeno pojasnilo. Ni se mi doslej to posrečilo. Vendar pa moremo leto ustanovitve idrijskega gledišča vsaj približno določiti. Neka opazka pravi, da so malo poslopje, služeeče za shrambo orodja, prezidali v gledišče; ker je bilo pa novo žitno skladišče, ki je obenem shramba za orodje, postavljeno l. 1769. in je tako postala prejšnja mala shramba kot taka nepotrebna, so jo preuredili in izpremenili v gledišče, in sicer po l. 1769., torej v dobi 1770. do 1780. Da je pa l. 1780. gledišče že stalo, v tem nas potrjuje Dimitz, ki omenja, da je okoli l. 1780. gostovala v Idriji glediška družba, kateri je bil ravnatelj nečak slavnega nemškega agrarca Emanuela Schikanederja. Ustno izročilo ve povedati, da je dala gledišče postaviti Marija Terezija, to se pravi, da so ga pozidali na stroške erarja. Vendar stvar ni taka. Leta 1815. je nadzoroval idrijski rudnik računski

svetnik Berneker; napravil je na višjo oblast o stanju idrijskega rudnika obširno poročilo. Ondi omenja tudi gledišča in pravi, da je bilo postavljeno na zasebne stroške; obenem priporoča, naj višji rudniški urad v Idriji čuva nad glediščem, ker so njega ustanovitelji pomrli in ga je smatrati za občo last. Odslej je res erar pazil na gledišče in ga smatral za svojo last.

Čudno se morda komu zdi, da so si rudarji in delavci sami postavili gledišče! Vendar si to lahko razlagamo z ozirom na duh tedanjega časa in z ozirom na krajevne razmere. Vse tedanje duševno gibanje se je vršilo pod vplivom prosvetljenega absolutizma. Ker so med drugim spoznali glediške predstave za pripravno sredstvo, ki naj širi omiko, so začeli pridno graditi gledišča. Tak zavod je morala dobiti tudi Idrija, to od vsega sveta zapuščeno mesto, v katerem dotlej niti uradnik niti rudar nista imela prave duševne zabave.

Rudniško gledišče je bilo postavljeno z velikim navdušenjem. Polagoma je ginilo zanimanje zanje. Nekateri so celo zlorabili gledišče. Posestniki lož so bili vsakokratni rudniški uradniki; bilo je celo več uradnikov, ki so mislili, da so pravi lastniki lož, in so jih svojevoljno menjavali, oddajali in prodajali, ne da bi se brigali za erar, ki je imel edini pravico do gledišča. Na prošnjo uradnikov, podano l. 1842. tedanjemu rudniškemu načelniku, naj se popravi tedaj jako razpadlo glediško poslopje, je on odgovoril, da bo izposloval dovoljenje za popravo le pod tem pogojem, ako se odpravi dosedanja zloraba lož. Nato so se uradniki zavezali, da hočejo lože rabiti le za čas bivanja v Idriji, ob odhodu ali smrti pa jih brezpogojno prepustiti erarju, da ta po svoje razpolaga ž njimi. Tako so se zopet uredile razmere v gledišču, na kar je erar dovolil, da se popravi. Zadnje večje popravilo so izvršili l. 1872. Stroške za zidanje je plačal erar, lože in notranjščino so pa dali prenoviti tedanji posestniki lož. Za olepšanje notranjščine se je mnogo trudil tedanji idrijski kipar in slikar Juri Tavčar. Gledišče je dobilo l. 1872. to obliko, ki jo ima še danes. Pritličje ima 17, prvo nadstropje pa 19 lož. V pritličju je zadaj stojišče, spredaj pa sedeži in prostor za godbo. Vsa stavba je 27 m dolga in 12,5 m široka. Prvotna oblika gledišču nam je neznana. (Konec prih.)

Makso Pirnat.

Med revijami

Ivan Cankar v Nemcih. „Oesterreichische Rundschau“ je prinesla v svoji 27. letošnji številki pod naslovom „Der Dummkopf Martinec“ prevod črtice, katere original je last „Ljubljanskega Zvona“. Izvirnik priobčimo najbrž v avgustovi številki našega lista.

„Slovanský Přehled“ je prinesel v 8. številki letošnjega letnika simpatično pisan članek o Ivanu Trinku, znanem pesniku in buditelju beneških Slovencev, ki ga je spisal urednik omenjenega lista, gosp. Adolf Černý. V isti številki tega lista nahajamo kratek pregled slovenske literature v letu 1904. iz peresa gosp. dr. Fr. Vidica.

„Brankovo Kolo“, dobro urejevani srbski list, kateri je prosvečen zabavi, pouku in književnosti, se ozre včas tudi k nam Slovincem. Tako beleži s priznanjem v 12. številki letošnjega letnika na strani 384. n. pr. tudi vest o ustanovitvi „Društva slovenskih književnikov in časnikarjev“. — Kako obširen je program listu, kaže dejstvo, da se nahaja v 7. in 8. številki prevod 6. speva Ilijade, pa ne v

To je res „oh“ in „oj“ — mari bi se bil prelagatelj držal bolj slovenščine! —
Celo hudo pa je, kar je vrinjeno v zadnjo kitico:

„Ako spava,
Budi zdrava,
kuša li me, k njoj ću uč (!!)“ ...

Tu pa mi vzklikamo: „Oho!“

Dr. Jos. Tominšek.

Rudniško gledišče v Idriji. (Konec.) Kdo pa je prirejal igre v rudniškem gledišču? Največkrat so igrali uradniki sami, ki so privzemali pozneje tudi diletante iz meščanskih krogov; v novejšem času so nastopali izvečine meščani, zlasti odkar je v Idriji dramatično društvo. Ustanovil ga je l. 1889. pokojni trgovec Cene Lapajne, ki se je izobrazil v spretnega igralca na dramatični šoli na Dunaju. Ves goreč za gledišče, je neumorno prirejal predstave, dokler ga ni l. 1894. v najlepši dobi položila smrt v hladni grob. Po njegovi smrti se je veliko trudila za gledališče njegova soproga, gospa Frančiška Lapajne. Razen domačih igralcev so nastopale v rudniškem gledišču tudi potujoče družbe, ki so včasih ostale po več tednov v Idriji. Izprva je v gledišču gospodovala edino le nemščina. Igrali so izvečine Nestroyeve, Kotzebueve in Ifflandove igre. Šele po pomenljivem letu 1848. so se odprla v rudniškem gledališču vrata i našemu jeziku. Prva slovenska predstava je bila dne 22. septembra l. 1850.; igrali so igro „Tat v mlinu“; čisti dobiček je bil namenjen zakladu za godbo. Odslej so priredili množico predstav. Igrali so največkrat večer pred praznikom sv. Ahacija (21. junija) in pred cesarjevim rojstnim dnevom (17. avgusta). Igre so se vršile le v poletnem času. Po zimi niso igrali v gledišču, ker niso smeli v njem kuriti — zaradi lesene notranjščine.

Zadnja predstava, katero so priredili domači diletantje, je bila 19. aprila l. 1903; igrali so veseloigro: „Pri belem konjiču“. Za njimi so nastopili le še člani ljubljanskega dramatičnega društva, in sicer v dneh 20. in 21. junija 1903. Razen glediških predstav so prirejali v rudniškem gledišču tudi koncerte in predavanja.

Da so sezidali idrijsko gledišče v prvi vrsti le v zabavo uradnikom in rudarjem, je razvidno iz nizkih vstopnin. Do l. 1869. so plačevali: za ložo 20 kr., za sedež v pritličju pa 10 kr.; v zadnjem času so bile cene te-le: loža 40 kr., sedeži v pritličju 20 kr., stojišče 10 kr.

Ko je dobilo jeseni l. 1903. dramatično društvo v Idriji precej prostoren oder v novih čitalničnih prostorih in ko so istega leta prenovili oder v kazinski dvorani, se je čul tuintam glas, da sedaj rudniškega gledišča ni več treba. L. 1904. je tudi izrekla neka komisija, da se ne sme več igrati v njem zaradi nevarnosti za življenje (vsled lesene notranjščine). To priliko je porabila mestna občina in naprosila rudniško ravnateljstvo, naj prepusti rudniško gledišče za gasilni dom. In zadnje dni je poljedelsko ministrstvo ugodilo tej prošnji. Tako je odločena usoda gledišča. Naloga od-

ločilnih krogov bi bila, da se ta stari zavod ohrani svojemu namenu. Z majhnimi, neznatnimi popravami bi se doseglo, da se odstrani vsaka nevarnost, ki bi pretila po ognju, in da bi bilo gledišče porabno tudi po zimi. Treba le lesene lože nadomestiti z zidanimi in vpeljati električno razsvetljavo, katere danes v Idriji ne manjka. Malo ima Idrija zgodovinskih spomenikov. Tak spomenik je brez dvoma staro rudniško gledišče. Drugod take stvari hranijo in skrbijo za njih popravo. A pri nas? Idrijsko gledišče, ta častiti spomenik izza starih, lepih časov, bi se pač moralo že kot starina ohraniti, tudi če bi se v njem več ne igralo. *Makso Pirnat.*

„Slava“ je naslov novi češki drami v treh dejanjih, ki jo je spisal Lotar Suchý in ki se je pred kratkim z lepim uspehom predstavljala v gledišču Uranija v Pragi.

Med revijami

Świat słowiański. Miesięcznik pod redakcją Dra Feliksa Konecznego. Kraków. Rocznik I. Nr. 1—3.¹⁾

V Krakovu izhaja od novega leta mesečnik „Świat słowiański“, ki ima naloge, da seznanja Poljake s kulturnim, književnim, socijalnim in političnim življenjem slovanskega sveta, pri tem pa seveda tudi brani in pojasnjuje poljsko stališče v slovanskih vprašanjih. Ljudje, ki vedo o Poljakih samo toliko, da pri njih ni „slovanskega duha“, se bodo pač čudili takemu mesečniku, ki obsega redno čez pet pol, je torej večji nego „Ljubljanski Zvon“. Kdor pa pozna le nekoliko zgodovinske in faktične razmere, ne more biti iznenaden. Poljska narodnost je ohranila v zgodovinski slovanski pradomovini za Karpati mnogo pravih slovanskih črt (seveda tudi slabih) posebno čistih. Poljska zgodovina in književnost vseh stoletij sta imeli mnogo skupnega z drugimi severnimi Slovani, da, tudi z južnimi, ki so v časih turških bojev v 17. stoletju od Poljske pričakovali rešitve (pr. Gunduličevega „Osmana“) kakor v 18. in 19. od Rusije. Na začetku 19. stoletja je cvelo pri Poljaki prvo slovanofilstvo v delih Woronicza, Majewskega, Chodakowskega, Rakowieckiego, Surowieckiego, Maciejowskega in drugih učenjakov in pesnikov; tudi Lindejev imenitni „Słownik języka polskiego“, ki je služil za vzor Jungmannovemu češkemu, se je oziral na vsa slovanska „narečja“.

Po nesrečnih poljskih vstajah l. 1830. in 1863. se je seveda marsikaj izpremenilo. Vendar navzlic strašnemu pritisku, ki je zadel ruske Poljake po l. 1863., je poljski narod izprevidel, da se je dal takrat zlorabiti zahodnim državam proti Rusiji in da je Rusijo zlorabila Prusija, potem Nemčija proti Poljakom. Rusko-poljsko vprašanje bi bilo že davno v bolj pravilnem tiru, ako se v Peterburgu ne bi bili preveč ozirali na Berlin. Žalosten dokaz politične nezrelosti nahajamo torej tudi pri manjših slovanskih narodih — o raznih nadslovanih niti ne govorim —, ki so slepo oboževali samo rusko gmotno silo ter se niso vprašali: kaj bi porekli mi, ako bi bil naš jezik pregnan iz vseh šol od vseučilišča do ljudske šole, iz vseh uradov in v zadnjem desetletju celo tudi iz privatnih bank in drugih denarnih zavodov, ako bi bili domači sinovi na domačih tleh že po predpisih izključeni tudi od manjših

¹⁾ Pisano začetkom aprila.